

KOŚCIÓŁ pw. MATKI BOŻEJ KRÓLOWEJ ŚWIATA W KISIELICACH I JEGO ODBUDOWA (1945–1992)

Słowa kluczowe: Kisielice, kościół, architektura, wystrój malarski, wyposażenie, Pallotyni, diecezja warmińska

Keywords: Kisielice (Freystadt in West Prussia), church, architecture, paintings, furnishings, Pallottines, Diocese of Warmia

Schlüsselwörter: Kisielice (Freystadt in Westpreußen), Kirche, Architektur, Gemälde, Ausstattung, Pallottiner, Diözese Ermland

PRZESZŁOŚĆ KOŚCIOŁA W KISIELICACH W ZARYSIE

Kisielice (niem. pierwotna nazwa Vrienstadt później uległa przekształceniu na Freistadt, Freystadt)¹ to niewielkie miasto na Pojezierzu Iławskim, pierwotnie wybudowane między jeziorem Rakowym (d. Rackerse), a rzeczką Gardeją (d. Gardenga, Gardęga).

Miasto zostało lokowane przed 1331 rokiem. Przywilej lokacyjny wystawiła kapituła pomezkańska dla Jana i Ludwika Stangów dnia 22 grudnia 1293 roku, polecając wybudowanie kościoła. Parafia powstała w latach 1315–1320. W latach 1331–1340, rodzina Stangów wybudowała kościół, w południowej części miasta².

* Ks. mgr lic. Andrzej Starczewski – dyrektor Muzeum Diecezji Elbląskiej, diecezjalny konserwator zabytków, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3127-7849>, E-mail: astarczewski@op.pl

¹ W. Chojnacki, *Słownik polskich nazw miejscowości w b. Prusach Wschodnich i na obszarze b. Wolnego Miasta Gdańska według stanu z 1941 r.*, Poznań 1946, s. 26, 105; M.P. z 1946 r. Nr 142, poz. 262, Rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 12 listopada 1946 r. o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości § 1. Na podstawie art. 2 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o ustalaniu nazw miejscowości i o numeracji nieruchomości (Dz.U. R.P. Nr 94, poz. 850) oraz art. 2 dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie ziem odzyskanych (Dz.U. R.P. Nr 51, poz. 295), ustala się w brzmieniu polskim nazwy oraz pisownię miejscowości podanych w § 1. Podpisali: Minister Administracji Publicznej dr Wł. Kiernik, Za Ministra Ziem Odzyskanych Wł. Czaykowski, Podsekretarz Stanu; <https://pojezierzeilawskie.pl/kisielice.html> [dostęp 25.09.2022].

² J. Obłąk, *Rocznik diecezji warmińskiej rok 1985*, red. W. Szymański, Olsztyn 1985, s. 474; J. Wiśniewski, *Kościoly i kaplice na terenie byłej diecezji pomezkańskiej, 1243–1821 (1992)*, cz. 1,

Średniowieczne miasto otoczone było murami, do którego prowadziły trzy bramy: Biskupiecka, Prabucka i Wodna. W późniejszych latach, punktem centralnym miasta był trójkątny rynek o wymiarach 94×28×10 m. Do 1945 roku kościół usytuowany był przy południowej pierzei rynku³.

Pierwotny kościół został wybudowany z cegły gotyckiej, posadowiony na kamiennym fundamencie i przykryty dachówką ceramiczną. Od strony wschodniej posiadał drewnianą wieżę, na której były zawieszane dzwony⁴. Był zbudowany na rzucie prostokąta jako budowla jednonawowa, bez wydzielonego prezbiterium⁵, o wymiarach: długość 40 m, szerokość 20 m, wysokość 12 m⁶.

Nowo wybudowany kościół w XIV wieku, nosił zapewne tytuł św. Jana Ewangelisty. Symbol tego patrona, orzeł, występował na średniowiecznych pieczęciach miasta i nawiązywał do herbu diecezji pomezkańskiej⁷. Po II wojnie światowej po przejęciu świątyni przez katolików, w Archiwum diecezji warmińskiej posługiwano się tytułem – Parafia Świętej Rodziny⁸. Od 1972 roku został potwierdzony obecny tytuł kościoła – Matki Boskiej Królowej Świata, z wyznaczonym świętem patronalnym na dzień 31 maja⁹.

W czasie reformacji, w 1576 roku, kościół został przejęty przez wspólnotę protestancką. Wówczas dokonano przebudowy wnętrza. W dniu 28 stycznia 1653 uległ spaleni, ale dość szybko odbudowano go w latach 1659–1660. W tym czasie zostaje wyposażony w nowe dzwony. W 1696 roku, kościół otrzymał nowy dwukondygnacyjny, rzeźbiony ołtarz główny. Było to dobrej klasy dzieło snycerskie. W głównej części ołtarza przedstawiono Grupę ukrzyżowania, ujętą pomiędzy spiralnymi kolumnami. Na lewym uszaku była rzeźba przedstawiająca klęczącego fundatora Otto Friedricha von der Groebena, na prawym zaś klęcząca postać kobiety, prawdopodobnie jego żona. W górnej kondygnacji umieszczony był obraz olejny na płótnie, przedstawiający Trójcę Świętą; z prawej – Boga Ojca w koronie, siedzącego na tronie, z lewej Chrystusa trzymającego w dłoni drzewo krzyża, a centralne nad Nimi gołębica, symbol Ducha Świętego. Całość ołtarza wieńczyła figura Chrystusa Zmartwychwstałego. W predelli był obraz olejny na desce, z przedstawieniem Ostat-

Elbląg 1999, s. 185–186; A. Kopiczko, *Rocznik archidiecezji warmińskiej 2019*, Olsztyn 2019, s. 78; J. Jeziński, *Kisielice. Opis dziejów parafii*, w: *Informator diecezji elbląskiej 2022*, red. P. Tawarek, A. Piotrowski, K. Pączkowski, Elbląg 2022, s. 128.

³ <https://pojezierzeilawskie.pl/kisielice.html> [dostęp 25.09.2022].

⁴ R. Bażanowski, *Kościół i parafie diecezji mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość. Historia kościołów i parafii ewangelickich w zarysie ze szczególnym uwzględnieniem ich losów po 1945 roku*, t. 1, Olsztyn 2019, s. 233.

⁵ J. Obląk, *Rocznik diecezji warmińskiej rok 1985*, s. 473.

⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Kwestionariusz w sprawie własności kościelnej parafii w Kisielicach*.

⁷ M. Gumowski, *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, Toruń 1939, s. 97–98; W. Rozyński, *Omnes Sancti et Sanctae Dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego*, Malbork 2006, s. 93.

⁸ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954; Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960; Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977.

⁹ J. Obląk, *Rocznik diecezji warmińskiej rok 1985*, s. 474.

niej Wieczerzy¹⁰. Na ścianie północnej wybudowano empore, którą udekorowano wizerunkami czterestu pastorów ewangelickich. W roku 1726 zbudowano organy¹¹.

W roku 1775, rozległy kolejny pożar, niszczy prawie doszczętnie miasto. W latach 1856–1857 mieszkańcy Kisielic, przy wsparciu finansowym króla Fryderyka Wilhelma IV, wystawiają wieżę kościelną, dobudowaną do bocznego korpusu. Została zaprojektowana i wykonana przez księżęcego architekta Friedricha Augusta Stülera, ucznia i następcy Karla Friedricha Schinkla¹². Była wyższa niż poprzednia gotycka i miała wysokość 45 metrów¹³.

W dniu 23 stycznia 1945 wkroczyły do miasta wojska Armii Sowieckiej, powodując wielkie straty na ziemi kisielickiej. Zostaje zniszczony dorobek wielu pokoleń, w tym świątynia gotycka. Spaleniu i zawaleniu uległa cała konstrukcja dachowa z poszyciem ceramicznym, uszkadzając wnętrze kościoła¹⁴. Zachowała się granitowa płyta nagrobna z napisem w języku polskim, poświęcona Albrechtowi Waldowskiemu z Wałdowa koło Kisielic. Pochodził on z polskiej rodziny szlacheckiej Grampnerów. Został pochowany w 1596 roku, przed wielkim ołtarzem. Epitafium pochodzi z XIX wieku, ponieważ wymieniono pierwotne, które zniszczył czas.

W 1946 roku, Kisielice tracą prawa miejskie, które ponownie odzyskały 1 stycznia 1986 roku.

Po wojnie rozpoczęto odbudowę tego co pozostało i nadawało się do odbudowy. Cała zrujnowana zabudowa rynku kisielickiego została rozebrana. Jedynie pozostały mury gotyckiego kościoła i neogotycka plebania, w której urządzono tymczasową kaplicę do sprawowania kultu.

¹⁰ <https://fotopolska.eu/1577204,foto.html?s=2.77&cx=834&cy=2002> [dostęp 25.09.2022]

¹¹ R. Bażanowski, *Kościoly i parafie diecezji mazurskiej*, s. 233.

¹² P. Birecki, *Ewangelickie budownictwo kościelne w Prusach Zachodnich. Relacje między państwem a Kościołem ewangelicko-unijnym*, Toruń 2014, s. 98.

¹³ J. Wiśniewski, *Kościoly i kaplice na terenie byłej diecezji pomezkańskiej*, s. 186.

¹⁴ K. Bielawny, *Kościoly poewangelickie w granicach diecezji elbląskiej do 2016 r.*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja. Struktury. Ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 94.



Na ilustracji: ruiny kościoła w Kisielicach po II wojnie światowej (widok od strony zachodniej)¹⁵

PIERWSZA DEKADA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Przed II wojną światową do parafii należało ok. 4 tysięcy ewangelików. Była to stacja diakonijna, obsługiwana przez dwóch pastorów¹⁶.

Ks. Jan Przybylski ze Zgromadzenia św. Michała Archanioła w dniu 25 czerwca 1946¹⁷ został ustanowiony pierwszym, powojennym katolickim proboszczem w Kisielicach, by służyć i organizować duszpasterstwo dla nowoprzybyłych osiedleńców¹⁸. W kwestionariuszu z 1946 roku, skierowanym do Kurii Biskupiej, dotyczącym stanu zachowania parafii po działaniach II wojny światowej, nowy proboszcz zanotował, że *kościół wówczas pod wezwaniem św. Rodziny jest spalony*¹⁹. Jesz-

¹⁵ http://www.aefl.de/freystadt-kisielice/Michal-2011_05_07/freystadt-kisielice/hist/hist/spalony_kosciol.jpg [dostęp 27.09.2022]

¹⁶ R. Bażanowski, *Kościół i parafia diecezji mazurskiej*, s. 233.

¹⁷ J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezańskiej*, s. 545.

¹⁸ A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992, Słownik*, cz. 2, Olsztyn 2007, s. 238.

¹⁹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Kwestionariusz Kurii Biskupiej w Olsztynie*, Nr 73/46/II, z dnia 29.11.1946; Spis inwentarza i majątku kościelnego rzym.-kat. w Kisielicach, z dnia 09.09.1946.

cze w 1955 roku, podczas wizytacji dziekańskiej, ks. Zygmunt Geneja ze Sztumu, zapisał, że *kościół rzymskokatolicki został zburzony w czasie działań wojennych tak dokładnie, że zaledwie można znaleźć jego ślady. Ongiś kościół katolicki, a do wojny protestancki, zabytkowy, duży, został wypalony i nie jest w stanie używalności*²⁰. W kolejnym formularzu Kurii Biskupiej, z 1947 roku, dotyczącego kosztów na roboty remontowe i odbudowę zburzonych przez działania wojenne, znajduje się informacja, że w zniszczonym kościele gotyckim, nie przeprowadzono żadnych robót. Kosztorysy i rysunki z planami architektonicznymi, zostały przekazane do odpowiednich władz świeckich, lecz nie było na nie żadnej reakcji i odpowiedzi. Proboszcz, w piśmie do Biskupa Warmińskiego, zaznaczył, że *gdyby coś dali (władze państwowe, AS) to same formalności, mnie odstraszą. To architekt, to dokładność w odbudowie stylu*²¹. Należy też zaznaczyć, że Wydział do Spraw Wyznań przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, wytypował spalony kościół do rozbiórki²².

Dopiero w roku następnym, zaplanowano wykonanie sklepienia, przemurowanie ocalałej wieży, oraz pokrycie dachu. Wówczas parafia posiadała własne fundusze, na kwotę 50 000 zł i planowała zaciągnąć kredyt skarbowy, w wysokości 2 000 000 zł. Do całkowitego ukończenia prac przy zniszczonym kościele, proboszcz szacował koszty, na sumę 8 000 000 zł²³. Na początku 1948 roku, zostało zakupione z tartaku drewno, na zadaszenie połowy dachu kościoła. W całości, na zbudowanie więźby dachowej, potrzeba było 40 sztuk belek 14-metrowych o przekroju 18 cm × 16 cm, oraz 30 sztuk 7. metrowych, o przekroju 20 cm × 20 cm. Proboszcz w tym czasie, podjął z młodzieżą społeczną akcję, przy usunięciu gruzu z wnętrza kościoła. Ustawiono też drewniane rusztowanie, by wzmocnić koronę murów i przygotować je do budowania konstrukcji dachowej. Dysponował wówczas sumą 20 000 zł, zebranych z dobrowolnych ofiar parafian²⁴.

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, mgr Zbigniew Rewski, podjął starania, o przyznanie subwencji z Ministerstwa Kultury i Sztuki, na zabezpieczenie murów zabytkowego kościoła. Jednak, mimo podjętego wysiłku, nie uzyskał kredytu na ten cel. Dlatego zwrócił się do Kurii Biskupiej w Olsztynie, o pomoc finansową dla parafii. Argumentował, że został zebrany materiał drzewny na odbudowę dachu, lecz brak środków nie pozwala na rozpoczęcie prac, a to byłoby

²⁰ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Wizytacja dziekańska z dnia 20.10.1955 roku, przeprowadzona przez dziekana sztumskiego ks. Zygmunta Geneję.*

²¹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo z dnia 23.01.1948, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie.*

²² APO, PWRN, WdsW, sygn. 444/4/36, 148; R. Bażanowski, *Kościół i parafie diecezji mazurskiej*, s. 233.

²³ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Kurii Biskupiej w Olsztynie*, Nr 2180–I/47, z dnia 27.10.1947, *Formularz kosztów na roboty remontowe i odbudowę zburzonych przez działania wojenne lub budowę nowych kościołów i zakładów katolickich w Diecezji Warmińskiej na rok 1948*, podpisał ks. Stanisław Kobylecki, Kanclerz Kurii.

²⁴ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo z dnia 23.01.1948, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie.*

pożądane z punktu widzenia konserwatorskiego. Podpowiadał, że pomoc techniczną można uzyskać ze strony Architekta Powiatowego²⁵.

Wiosną 1949 roku, Kuria Biskupia w Olsztynie, wsparła finansową zapomogą prace przy odbudowie spalonego kościoła. Jednocześnie, w trybie pilnym, prosiła o informację, w jakim stanie znajduje się w tej chwili kościół, co zrobiono, co w najbliższym sezonie budowlanym jest zaplanowane, oraz ile potrzeba środków finansowych²⁶. Wnętrze było już oczyszczone z gruzu i prace na dachu były ukończone w $\frac{3}{4}$. Na pozostałą część zabrakło środków finansowych. Do Administratora Apostolskiego, Teodora Benscha (ust. 15.08.1945–26.01.1951)²⁷, proboszcz argumentował: *więcej zebrać nie mogę, ludzie biedni, ścigani podatkami, wraz ze mną, ledwie dychają*. By całość zadaszyć i zabezpieczyć kościół od wpływów atmosferycznych, na samą robociznę, potrzeba było 200 000 zł. Architekt Powiatowy, mimo trzykrotnych próśb, o zrobienie kosztorysów, nie pojawił się na placu budowy, ani nie odpowiedział na prośbę proboszcza, który w piśmie do Biskupa napisał, że *Architekt jest bardzo zajęty i ponadto, nie ma zielonego pojęcia*²⁸. W roku 1951, Kuria Biskupia prosi proboszcza o przesłanie wiadomości: jak przedstawia się obecna sytuacja odbudowy kościoła, oraz jaka jest wysokość konta budowlanego, po przeliczeniu na nową walutę²⁹.

W 1952 rozpoczął się kolejny etap odbudowy dachu kościoła. Rząd przyznał niewielkie środki na zakup drewna, około 10 m³. Proboszcz w liście do Biskupa, fakt ten skwitował, że *według ich planu, odbudowywałbym kościół 120 lat, jak Noe arkę*. By tego uniknąć, zostało zakupione 50 m³ drzewa z lasów prywatnych i to taniej, aniżeli z lasów państwowych. Była to suma 25 000 zł. Zakup 16 000 sztuk dachówki ceramicznej, na pokrycie dachu wyniósł 9000 zł. Biskup w rozmowie, przyrzekł wydatną pomoc przy odbudowie kościoła, ogłaszając zbiórkę z ofiar zebranych podczas jednej niedzieli, we wszystkich parafiach diecezji³⁰. Na początku sierpnia 1952 roku, Wikariusz Kapitulny i Generalny, ks. Wojciech Zink (ust. 1951–1953)³¹ wydał decyzję o wyasygnowaniu w pierwszej transzy, 20 000 zł. Środki te, zostały przelane na konto parafialne 4 sierpnia 1952 roku. Jednocześnie, zapewniono proboszcza, że Kuria Biskupia będzie nadal pomagać, według swoich możliwości,

²⁵ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Nr K. Szt. V–17–19/48, z dnia 27.11.1948, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, mgr Zbigniewa Rewskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie*.

²⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Nr 1746/49, z dnia 02.05.1949, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego*.

²⁷ A. Szorc, *Bensch Teodor, EK*, t. II, k. 275; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej*, s. 20;

²⁸ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo z dnia 12.05.1949, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie*.

²⁹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Nr 97/51, z dnia 07.01.1951, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego*.

³⁰ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo z dnia 30.06.1952, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie*.

³¹ A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej*, s. 332.

z zastrzeżeniem, że nie pokryje całości kosztów³². Na koniec marca roku następnego, Ordynariusz Diecezji Warmińskiej, zwrócił się z prośbą do proboszcza, o przejściowy zwrot sumy 15 000 zł, z udzielonych przez diecezję subwencji, na obudowę kościoła. Prośba ta, była spowodowana katastrofalną sytuacją finansową Diecezji, spowodowaną niezwykle wysokim i niespodziewanym domiarem podatkowym. Jednocześnie, proboszcz dostał zapewnienie, że po dwóch miesiącach, suma ta zostanie zwrócona³³. Dnia 9 kwietnia 1953 roku, proboszcz w Narodowym Banku Polskim w Łławie, dokonał przelewu w wysokości 15 000 zł, na rzecz Kurii Biskupiej w Olsztynie. Kwota ta, rzeczywiście została zwrócona po dwóch miesiącach³⁴.

Ze względu na otrzymane dotacje z Kurii Biskupiej w Olsztynie, proboszcz zlecił inż. Janowi Nowakowskiemu z Torunia, sporządzenie szczegółowego kosztorysu, odbudowy kościoła w Kisielicach. Został on wykonany 17 lipca 1952 na podstawie *Cennika Robót Budowlanych i Instalatorskich*. Zestawienie kosztów dotyczyło następujących prac remontowych:

- *murowe: wykonanie gzymsu wokół muru kościoła, filarów wolnostojących, muru grubego i muru o grubości jednej cegły w ścianie szczytowej, ułożenie dźwigarów; materiały – 11 491,72 zł; robocizna – 2 866,94 zł; razem – 14 358,66 zł.*
- *ciesielskie: wykonanie rusztowania przy ścianie szczytowej i ścianach wewnętrznych, ułożenie belek stropowych i zestawienie więźby dachowej, przybicie podsufitki, ołacenie dachu pod dachówkę; materiały – 33 002,82 zł; robocizna – 7 836,35 zł; razem – 40 839,17 zł.*
- *tynkowe: wykonanie tynków z zaprawy wapienno-cementowej, sufitowych i ściennych, na matach trzciniowych; materiały – 3 604,77 zł; robocizna – 5 056,68 zł; razem – 8 660,45 zł.*
- *blacharsko-dekarskie: ułożenie dachówki esówki, gąsiorów na kalenicach i narożach, opasanie przy murach szczytowych, gzymsie blachą cynkową, założenie rynien i rur spustowych; materiały – 19 612,42 zł; robocizna – 4 350,45 zł; razem – 23 962,87 zł.*
- *posadzkowe: materiały – 4 875 zł; robocizna – 1 111,50 zł; razem – 5 986,50 zł.*

Całość zadania z 5% narzutem, zgodnie z Dziennikiem Urzędowym Ministerstwa Budownictwa, Nr 18, poz. 152, wynosiła: 131 885,21 zł.

Kosztorys ten, został zatwierdzony przez Wydział Budownictwa Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łławie³⁵.

³² AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Nr 2260/52, z dnia 04.08.1952, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.*

³³ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo Nr 608/53, z dnia 31.03.1953, Ordynariusza Diecezji Warmińskiej do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.*

³⁴ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Pismo, z dnia 09.04.1953, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie.*

³⁵ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954, *Kosztorys szczegółowy odbudowy kościoła w Kisielicach, na podstawie analizy Cennika Robót Budowlanych i Instalatorskich, z dnia 17.07.1952, sporządził inż. Jan Nowakowski, ul. Targowa 40, Toruń.*

Jeszcze pod koniec 1955 roku, nabożeństwa dla wspólnoty liczącej ok. 4 tysięcy osób, odbywały się w ciasnej, zawilgoconej, poewangelickiej plebanii³⁶. Prace przy odbudowie kościoła, zatrzymały się na kilka lat. Zakupione materiały budowlane ulegały zniszczeniu i rozkradzeniu a także część została sprzedana. Z każdym dniem, brakowało porozumienia pomiędzy proboszczem a parafianami. To spowodowało ogromne napięcia. W takiej atmosferze wzajemnego braku zaufania, nie było możliwości prowadzenia prac przy odbudowie tego gotyckiego kościoła.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie w dniu 29 stycznia 1957 roku, w związku z informacją pana Olszewskiego z Rady Parafialnej z Kisielic, przekazaną na spotkaniu w urzędzie, dnia 13 stycznia 1957 roku, wyraziło zgodę na odbudowę spalonego kościoła w Kisielicach. Jednocześnie poinformowało, że Prezydium nie jest w stanie przydzielić materiałów budowlanych i parafia winna starać się o nie we własnym zakresie. Natomiast w sprawie zatwierdzenia dokumentacji należy zwrócić się do Wojewódzkiego Zarządu Architektonicznego – Budowlanego i Konserwatora Zabytków w Olsztynie³⁷. Rada Parafialna 20 lutego 1957 roku, wystosowała do Biskupa w Olsztynie, skargę na księdza proboszcza Jana Przybylskiego. Informowali, że *w posiadaniu Gminnej Rady był pewien obszar lasu, więc dostaliśmy bezpłatnie 80 festmetrów budulca, był już zakupiony i zlasowany wagon wapna i wóz gwoździ w skrzynkach. Dziś nie ma nic. Ksiądz wysprzedał wszystko i nikogo nie pytał, nie zwracał uwagi na żadne protesty, a co śmielszych upominających się o dobro kościoła parafian, wypublikował z ambony (...). Prosimy Jego Ekscelencję o rozpatrzenie naszej skargi, jak również uprzejmie prosimy o przybycie Jego Ekscelencji do nas na miejsce i zbadanie spraw (...)*³⁸. Kanclerz Kurii Biskupiej, poinformował proboszcza ks. Jana Przybylskiego, że w dniu 24 marca 1957 roku, przybędzie Biskup do Kisielic, prywatnie i z zamiarem wygłoszenia na sumie kazania. Nakazał też, aby tydzień wcześniej powiadomić parafian o tym fakcie³⁹. Przed przyjazdem Biskupa, proboszcz pisze do Niego obszerny list, w którym tłumaczy obiektywne trudności, z odbudową kościoła. Wspomina o działaniach Urzędu Bezpieczeństwa i Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydziału ds. Wyznań. W 1949 roku, Urząd Bezpieczeństwa, wraz Milicją Obywatelską zabrali znaczną część desek na budowę podium, w związku z pochodem na 1 maja. Proboszcz opisuje też brak współpracy z Radą Parafialną. Znaczącym powodem zatrzymania prac, był też brak funduszy. List do Biskupa kończy słowami: *Z więzką cierpień, składa Jego Ekscelencji list wyczerpujący NT. żyjący na gruzach parafii już*

³⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Wizytacja dziekańska z dnia 20.10.1955 roku, przeprowadzona przez dziekana sztumskiego ks. Zygmunta Geneję.*

³⁷ J. Wojtkowski, *Diecezja warmińska w latach 1945–1972*, KMW 1(1996), s. 90; AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo Nr WI/15/57 z dnia 29.01.1957 r. Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie do Księdza Biskupa w Olsztynie, skarga na Januszko do Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego Parafii Kisielice.*

³⁸ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo z dnia 20.02.1957 r. Rady Parafialnej do Księdza Biskupa w Olsztynie, skarga na Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego Parafii Kisielice.*

³⁹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo Nr 979/57 z dnia 1.03.1957 r., Kanclerza Kurii Biskupiej w Olsztynie do Ks. Proboszcza Jana Przybylskiego.*

od września 1946 r.⁴⁰. Po spotkaniu Biskupa Tomasza Wilczyńskiego w Kisielicach z proboszczem i Radą Parafialną, w dniu 24 marca 1957 roku, zostały podjęte ważne decyzje, w związku z odbudową kościoła. Biskup delegował dziekana sztumskiego ks. Zygmunta Geneję, który w dniu 1 maja 1957 roku, dokonał wyboru Komitetu Odbudowy kościoła. Do tego Komitetu *weszli przeważnie ludzie nowi, bez obciążeń z przeszłości i pełni zapалу*. Dalej, dziekan pisał do Biskupa Warmińskiego: *Można mieć nadzieję, że ruszą sprawę z miejsca. Wszelką jednak akcję w kierunku odbudowy kościoła, uzależnią od zmiany na stanowisku proboszcza. Bowiem w niechęci swej do obecnego proboszcza są nieprzejednani. Nie widziałem dotychczas takiego nastawienia wiernych do duszpasterza, jakie można zaobserwować w Kisielicach. Nieporozumienie między proboszczem a parafianami wzrasta z każdą chwilą, zwłaszcza że ks. Przybylski świadomie szerzy wieści o fantastycznych wprost kosztach odbudowy – według jego obliczeń, obciążenie jednej rodziny, wyrażałoby się sumą czterestu tysięcy złotych – wprowadzając tym samym zamieszanie i studząc wszelki dobry zapal. (...) ...sądzę, że dla dobra Kościoła należałoby sprawę Kisielic rozwiązać bezzwłocznie⁴¹.*

Dnia 15 lipca 1957 roku nastąpiła zmiana na stanowisku proboszcza. Nowym administratorem na okres dwóch miesięcy, został ks. Józef Sojka (ust. 19.07.1957)⁴².

Kanclerz Kurii Biskupiej, dnia 1 sierpnia 1957 roku powiadomił ks. Józefa Sojkę, że projekt odbudowy kościoła wymaga pewnych poprawek, by mógł być zatwierdzony. Dlatego był poproszony o spotkanie z ks. prof. Janem Obłąkiem, diecezjalnym konserwatorem zabytków, który miał dać odpowiednie wskazówki⁴³.

⁴⁰ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo z dnia 28.02.1957 r. Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego do Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego w Olsztynie*.

⁴¹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo Nr 83/57 z dnia 15.05.1957 r. Dziekana Sztumskiego ks. Zygmunta Geneji do Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego w Olsztynie, dotyczące wyboru Komitetu Odbudowy Kościoła*.

⁴² AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Protokół zdawczo-odbiorczy parafii św. Jana Chrzciciela w Kisielicach z dnia 16.07.1957 r. w obecności Dziekana Sztumskiego ks. Zygmunta Geneji; A. Kopiczko, Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej*, s. 263–264.

⁴³ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo Nr 2931/57 z dnia 1.08.1957 r. Kanclerza Kurii Biskupiej w Olsztynie do ks. Józefa Sojki*.



Na ilustracji: Odbudowa więźby dachowej kościoła w Kisielicach w 1958 roku (widok od strony wschodniej)⁴⁴.

DZIAŁANIA KSIĘŻY PALLOTYNÓW PRZY ODBUDOWIE KOŚCIOŁA

Wielkie dzieło odbudowy zniszczonego przez wojnę kościoła, zostało powierzone Księżom Pallotyńom. Ks. Stanisław Marszał z tego Zgromadzenia, od 22 września 1957 roku, do 10 sierpnia 1965, był proboszczem w Kisielicach⁴⁵. W dniu przejęcia parafii, w obecności dziekana z Iławy ks. Stanisława Tęgowskiego, ustępującego ks. Jana Przybylskiego, nowego proboszcza oraz sześciu przedstawicieli Rady Parafialnej – Józefa Rogackiego, Wacława Żaka, Alojzego Splocharskiego, Romana Lewandowskiego, Zdzisława Kuśmierzka i Adama Olszewskiego, został spisany *Protokół tradycji Kościoła i roli parafialnej w Kisielicach*. Zostały w nim zawarte następujące informacje: *Kościół poprotestancki wypalony, został przekazany w roku*

⁴⁴ http://www.aefl.de/freystadt-kieselice/Michal-2011_05_07/freystadt-kieselice/hist/hist/odbudowa_kosciola.jpg [dostęp 27.09.2022]

⁴⁵ Księga zmarłych polskich pallotyńów i pallotynek, w: libermortuorum.pl/zmarli.php?biograf+460 [dostęp 15.11.2020]

1948 przez ówczesnego starostę powiatu suskiego Edwarda Ligockiego, ówczesnemu administratorowi parafii, Księdzu Janowi Przybylskiemu. Dokumentu brak, treść dokumentu odtwarza z pamięci ks. Jan Przybylski mniej więcej w następującym brzmieniu: Kościół poewangelicki zostaje przyznany dla kultu rzymskokatolickiego. Kościół trzeba jak najrychlej odbudować, żeby mury nie uległy dalszemu zniszczeniu i przede wszystkim postarać się o tytuł własności, względnie użytkowania. Zostały też zanotowane informacje dotyczące materiałów budowlanych, które były gromadzone na odbudowę kościoła. Znajduje się około pięć metrów wapna gaszonego. Ks. Jan Przybylski twierdzi, że pożyczył panu Bronisławowi Rejowskiemu z Kisielic około trzydzieści cztery kwintali wapna. Ks. Przybylski oświadcza, że w najkrótszym czasie postara się o zwrot tego wapna. Dalej wypożyczył metr sześcienny wapna gaszonego panu Aleksandrowi Sokołowskiemu z Hławy. Przejmujący ks. administrator prosi o podanie terminu zwrotu i prosi o zwrot nie w pieniądzach ale w naturze. (...) Według rachunku z dnia 6 grudnia 1950 r. zakupiono w Łodzi 15 tyś 180 kg niegaszonego wapna, za cenę sto jeden tysięcy osiemset osiemdziesiąt zł. w starej walucie. Na rachunku ok. siedem ton wapna nie ma dowodów rozchodowych. Wapno znajdujące się w dole zostanie przez radę parafialną przemierzone i wtedy protokolarnie ustali się manko z ks. administratorem Stanisławem Marszałem. Drzewa budowlanego było w przybliżeniu ca 80 m sześciennych. Obecnie nie ma żadnego drzewa. Drzewo zostało przetarte. Pewna część drzewa została wydana do Prezydium pod przymusem, przy pomocy MO. Znikoma część znajduje się w wieży. Część drzewa sprzedano panu Franciszkowi Zientarskiemu, dalej kościołowi w Świętem, powiat Grudziądz, dalej sprzedano drzewo panu Matuszewskiemu i to 0,71 m sześciennych, część drzewa sprzedano do parafii Biskupiec. Pierwotnie drzewo miało być zwrócone, lecz pobrano za drzewo gotówkę. Suma za sprzedane drzewo wynosi 6400 zł. Rada parafialna nie zgadza się na cenę sprzedaży drzewa. W uwagach końcowych Rada parafialna prosi o ustalenie, ile drzewa zostało sprzedanego, komu i po jakiej cenie. Rada również prosi o zwrot drzewa, wypożyczonego w myśl umowy do parafii Biskupiec⁴⁶. Podczas wizytacji dziekańskiej w grudniu 1957 roku, ks. dziekan Stanisław Tęgowski w protokole zanotował, że gromadzone są fundusze na odbudowę spalonego kościoła. Niesnasek między ks. proboszczem a parafianami nie ma. Dawne nieporozumienia między byłym proboszczem a parafianami idą w zapomnienie⁴⁷. Nowy proboszcz rozpoczął zbiórkę pieniężną wśród parafian, na odbudowę kościoła. Składki miejscowych parafian ani w połowie nie wystarczają na pokrycie dużych kosztów odbudowy. Dlatego ks. proboszcz Marszał prawie w każdą niedzielę wy-

⁴⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, Protokół z dnia 22.09.1957 r. Tradycji Kościoła i roli parafialnej w Kisielicach, podpisany przez dziekana z Hławy ks. Stanisława Tęgowskiego, ustępującego ks. Jana Przybylskiego, nowego proboszcza Stanisława Marszał oraz sześciu przedstawicieli Rady Parafialnej (Józef Rogacki, Waclaw Żak, Alojzy Splocharski, Roman Lewandowski, Zdzisław Kuśmierz i Adam Olszewski); Pismo Nr 31/57 z dnia 23.09.1957 Dziekana Dekanatu Suskiego ks. Stanisława Tęgowskiego do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z informacją o przesłaniu protokołu zdawczo-odbiorczego z dokonanej wizytacji miejsca Kościelnego parafii w Kisielicach.

⁴⁷ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, Protokół z dnia 12.12.1957 r. wizytacji dziekańskiej parafii Kisielice przeprowadzonej przez dziekana z Hławy ks. Stanisława Tęgowskiego.

jeżdża w bliską lub dalszą okolice dla zbierania ofiar potrzebnych na odbudowę⁴⁸. W dniu 12 grudnia 1957 roku, powołując się na ustne przyrzeczenie, prosił Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego o pomoc finansową, w kwocie 20 000 zł. Na konto parafii, suma ta wpłynęła 11 marca 1958 roku⁴⁹. Kuria Biskupia wydała Zaświadczenie, że *OO. Pallotyni podjęli się odbudowy zabytkowego kościoła w Kisielicach pow. Susz – i na ten cel zbierają dobrowolne składki wśród wiernych. Z prośbą by zachować przepisy prawne dotyczące zbiórek*⁵⁰. Jednocześnie Kuria wspomogła finansowo odbudowę kościoła. Proboszcz w dniu 1 października 1958 roku, prosił o bezzwrotną pomoc w gotówce w wysokości 40 000 zł. W trzech ratach, otrzymał kwotę 30 000 zł; (14.10.1958, 23.10.1958 i 28.10.1958 roku)⁵¹. W 1958 roku przeprowadzono wiele prac budowlanych: przemurowano zmurzałe mury, założono więźbę dachową, położono dachówkę ceramiczną, odtworzono zabytkowy szczyt wschodni nad absydą. Zamontowano nowe drzwi do kościoła i zakrystii. Zostały także oszkłone okna i założone kraty metalowe zabezpieczające przed możliwością włamania⁵². Także zgromadzono dużą ilość materiałów budowlanych, potrzebnych do dalszej odbudowy w nowym sezonie 1959 roku. Podczas wizytacji dziekana 16 grudnia 1948 roku, proboszcz wyraził nadzieję, że w *Uroczystość Niepokalanego Poczęcia N. M.P 1959 roku, powinno nastąpić poświęcenie kościoła i oddanie go do użytku wiernych. Suma wydatkowanych na odbudowę pieniędzy, przekroczyła już 400 tysięcy złotych. (...) Dziekan natomiast zakończył protokół, słowami: Księżom Pallotyńom, obsługującym parafię Kisielice, za ich wielki trud, graniczący z samozaparciem, należą się słowa wysokiego uznania*⁵³. W roku 1959 ks. Stanisław Marszał, dokończył odbudowę zniszczonego kościoła parafialnego. Poświęcenia w stanie surowym, z upoważnienia ks. bpa Tomasza Wilczyńskiego z Olsztyna, na dwa dni przed Uroczystością Niepokalanego Poczęcia NMP, 6 grudnia 1959 roku, dokonał ks. Eugeniusz Weron, prowincjał Księży Pallotyńów. W tym czasie trwały prace związane z założeniem instalacji elektrycznej oraz prace wykończeniowe chóru muzycznego. Została też zamówiona na Śląsku, płyta kamienna na stół ołtarzowy.

⁴⁸ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Protokół z dnia 16.12.1958 r. wizytacji dziekańskiej parafii Kisielice, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

⁴⁹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo z dnia 12.12.1957 r. ks. Stanisława Marszał do Kurii Biskupiej w Olsztynie dotyczące pomocy w odbudowie kościoła oraz pismo z podaniem numeru książeczki oszczędnościowej PKO 004976701–17.*

⁵⁰ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Zaświadczenie Nr 3107/58 z dnia 6.09.1958 r. o możliwości przeprowadzenia zbiórki pieniężnej na odbudowę kościoła w Kisielicach.*

⁵¹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Upoważnienie dla ks. Władysława Halma na odbiór gotówki na odbudowę kościoła w Kisielicach, z dnia 14.10.1958; 23.10.1958 i 28.10.1958 r.*

⁵² AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 29.06.1968 r. wizytacji kościoła parafialnego w Kisielicach, odnośnie przechowywania i strzeżenia Najświętszego Sakramentu, dokonanej przez księdza dziekana ilawskiego Zygmunta Geneję, na prośbę Biskupa Olsztyńskiego. Pismo Nr 1171/68, z dnia 16.05.1968 r.*

⁵³ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Protokół z dnia 16.12.1958 r. wizytacji dziekańskiej parafii Kisielice, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

Konsekracji, która odbyła się 28 sierpnia 1960 roku, dokonał Ksiądz Biskup Warمیński, Tomasz Wilczyński⁵⁴. W dniu 4 grudnia 1960 roku, ks. Antoni Pławny SAC z Częstochowy, za zgodą Biskupa, poświęcił dwa dębowe ołtarze boczne⁵⁵. W roku 1961 wyposażono kościół w dwa konfesjonały, chrzcielnicę, fisharmonię i szaty liturgiczne. W dniu 29 listopada 1962 roku, dziekan z Ławy podczas wizytacji zanotował: *Odbudowany i konsekrowany w 1960 roku kościół parafialny w Kisielicach, z każdym rokiem przybiera na wewnętrznym wyglądzie. Ostatnio sprawiono duży dzwon spiżowy o wadze 300 kg, z Przemyśla. W najbliższej przyszłości projektuje się polichromię kościoła i zbudowanie organów*⁵⁶. Proboszcz postanowił w roku 1963, wprowadzić do wnętrza ruchome krzesła – 67 sztuk, zamiast tradycyjnych ławek z klęcznikami. Miało to być rozwiązanie tymczasowe. Rok później, wzmocniono więźbę dachową, przez zamontowanie stalowych klamr, na wypadek gwałtownych wiatrów. Zwłaszcza, że kościół posadowiony jest na wzniesieniu i nie był chroniony przez brak drzew wokół świątyni⁵⁷. Nowy proboszcz ks. Stanisław Piaskowy SAC (ust. 1965–1977)⁵⁸, kontynuował prace renowacyjne przy kościele kisielickim. W 1966 roku, kościół wyposażono w organy elektroniczne, zainstalowano nowe oświetlenie i nagłośnienie oraz ustawiono ołtarz do odprawiania Mszy twarzą do ludu. Wykonano 28 ławek sosnowych⁵⁹.

Dnia 19 listopada 1967 roku, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, wpisał do rejestru zabytków kościół rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, pod numerem 734/67. Obecnie ten nieruchomy zabytek, posiada numer rejestru a – 718⁶⁰.

⁵⁴ Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek, w: libermortuorum.pl/zmarli.php?biograf=460, [dostęp 15.11.2020]; AAWO-N, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo z dnia 9.11.1959 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, z prośbą o delegację na poświęcenie kościoła w Kisielicach dla księdza prowincjała Eugeniusza Werona; Pismo z dnia 9.12.1959 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, zawiadomujące o poświęceniu odbudowanego kościoła w Kisielicach, na podstawie delegacji otrzymanej od Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego.*

⁵⁵ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960, *Pismo z dnia 1.12.1960 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, z prośbą o pozwolenie na poświęcenie dwóch ołtarzy bocznych w kościele parafialnym w Kisielicach, dla księdza Antoniego Pławy SAC; Pismo Nr 3720/60 z dnia 01.12.1960, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do księdza proboszcza Stanisława Marszał w Kisielicach, zezwalające na poświęcenie dwóch ołtarzy bocznych w kościele parafialnym, z obowiązkiem zachowania przepisów liturgicznych.*

⁵⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 29.11.1962 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

⁵⁷ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 24.11.1964 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

⁵⁸ Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek, w: libermortuorum.pl/zmarli.php?biograf=97, [dostęp 17.11.2020];

⁵⁹ AAWO-N, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 15.12.1966 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

⁶⁰ <http://www.bip.wuoz.olsztyn.pl/phocadownload/rejestr/HTML/WUOZ%20Olsztyn%20-%20Rejestr%20zabytkow%20nieruchomych.html> {dostęp 28.09.2022}.

W następnym roku rozpoczęto przygotowania do wystroju malarskiego wnętrza. Prace trwały dwa lata, od 20 maja 1968 do 1 sierpnia 1970 roku, według projektu rodzonych siostr, mgr Anny i mgr Zofii Pawłowskich z Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie. W roku 1968 wykonano polichromię w prezbiterium kościoła, techniką fresku mokrego oraz ścianę wschodnią nawy głównej, techniką fresku suchego. Na suficie głównej nawy nałożono nowy tynk⁶¹. W roku następnym kontynuowano prace w nawie głównej. Dziekan z Hawy zanotował, że *można mieć nadzieję, że po zakończeniu malowania, kościół będzie miał wygląd imponujący*⁶². Wspomniane artystki wykonały techniką mokrego fresku, stacje Drogi Krzyżowej. Na zakończenie prac 2 sierpnia 1970 roku, artystki z Tarnowa, przekazały dokumentację z obszernym opisem wykonanych przedstawień ikonograficznych⁶³. Zawarte treści w tej dokumentacji nawiązywały do teologii biblijnej i wskazań Soboru Watykańskiego II. W opisie między innymi czytamy:

Centrum kościoła – prezbiterium, ołtarz, krzyż na ścianie... a pod krzyżem (...) Matka Bolesciwa..., bez aureoli, włączona w tłum, jest postacią dominującą poważną, dostojną, przybliża się, podtrzymując faldy białego płaszcza, odziana w czarną suknię. (...). Delikatnie ogarnia Ją ręką stojący tuż za Nią św. Jan w ciemnozielonym płaszczu (...). Dalej trzy niewiasty, (...) niosą naczynia z wonnościami. Przed Matką Bożą, skurczona z bólu, otulona błękitnym płaszczem, klęczy Maria Magdalena. Za nią stoi Longinus, w pełnej zbroi, z włócznią w ręku, obok ktoś obojętny, odwrócony, odchodzi.

Z drugiej strony krzyża – grupa mężczyzn. Ktoś pochylił głowę, zakrył twarz rękami. Ktoś inny trzyma w rękach koniec szerokiego płótna, prześcieradła, całunu, to Józef z Arymatei i Nikodem. Otacza ich jeszcze trzech ludzi, zafrasowani, zamyśleni. A nad nimi, wysoko, trzy aniołki bolesne (...). Pierwszy z lewej trzyma włócznię, pierwszy z prawej, gąbkę na trzcinie. Pozostałe trzymają rączki złożone, adorująco. A jeszcze wyżej, nad Ukrzyżowaniem, dwa aniołki trzymają „Veraikon”, miękko zwisające, białe płótno z odbitą twarzą Pana Jezusa w cierniowej koronie.

To ściana wschodnia. (...) Cała kompozycja wykonana na delikatnym tle ciepłego różu. (postaci pod krzyżem i aniołki adorujące – fresk mokry, pozostałe i tło – fresk suchy).

(...) na stropie „ZMARTWYCHWSTANIE”. Błękitną, rozległą płaszczyznę całego stropu przecinają pod kątem prostym krzyżujące się (...) promienie, jakby żebra sklepienia w rzucie, a w środku przecięcia duże tondo – 275 cm (...) ze sceną – Zmartwychwstania. Nad kamieniami grobu, postać młodego, pełnego życia promieniującego śmiechem Jezusa Chrystusa z chorągwią w ręku. (...).

⁶¹ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 8.01.1969 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.*

⁶² AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 24.10.1970 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Lucjana Gellerta, wicedziekana dekanatu ilawskiego.*

⁶³ Strona internetowa Parafii pw. Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach; parafiakisielice.pl/historia/polichromia/ [dostęp 17.11.2020].

Ściana północna prezbiterium poświęcona jest – DUCHOWI ŚWIĘTEMU. (...) Zawiera kilka scen:

„Zwiastowanie” – (...) pozdrawia nadchodzący Archanioł Gabriel pełną pokory i zamyślenia Najświętszą Maryję Pannę. (...).

Pion światła, (...) działania Ducha Świętego w postaci gołębiczy łączy tę górną scenę z następną kompozycją – „Zesłanie Ducha Św. na Apostołów i Matkę Bożą.” Matka Boża i Apostołowie, odziane w białe szaty, (...) nad głowami aureole. Matka Boża siedzi na wysokim krzeselku w radosnej zadumie, apostołowie stoją, siedzą, mówią, milczą, gestykulują, pełni ruchu, zaskoczenia, coś się dzieje... światło drga nasycone czerwienią i ogniem... Przyszedł Pocieszyciel... Nappełnił ich serca, ubogacił dusze, umocnił wiarę, rozniecił zapał, mogą iść na cały świat nauczać. (...) duże dekoracyjne drzewo zamyka u dołu całą kompozycję.

Poniżej, z prawej i lewej strony pnia czterech Ewangelistów: Mateusz, Marek, Łukasz i Jan (...).

Na ścianie południowej prezbiterium, w zlocistej mandorli, na półksiężycu, z Dzieciątkiem na ręku – MADONNA APOKALIPTYCZNA, na tle krzewu różanego (...). Dzieciątko trzyma w ręku jabłko, Madonna gałązkę róży.

Polichromia prezbiterium ujęta w trzy monumentalne kompozycje – pomyślana w duchu soborowym, ekumenicznym – łączenia chrześcijan, aby greko-katolicy znaleźli swój znak: grecki równoramienny krzyż (ściana południowa „Madonna Apokaliptyczna”), protestanci: Chrystusa Ukrzyżowanego – na ścianie wschodniej z Matką Bożą bez aureoli wmieszany w ludzki zwykły tłum; katolicy cieszyli się świętością i radością i łaską Matki Bożej, Apostołów i świętych (...), a wszyscy zgodnie, aby radowali się „Zmartwychwstaniem Pańskim” (...).

Tęcza architektonicznie łączy prezbiterium z nawą i swą polichromią łączy Stary Testament z Nowym (...).

Prorocy Starego Testamentu oczekiwali i przepowiadali Zbawiciela – Izajasz Dawid, Jeremiasz, Micheasz, Daniel i Ezechiel. Ich wizje i prorocтва przedstawi obrazy na tęczy, a poniżej Abel, Adam, Izaak, Noe, Melchizedech, Jonasz i Abraham – to figury Zbawiciela, który miał nadejść. (...).

W „NAWIEDZENIU”, „BOŻYM NARODZENIU”, „OFIAROWANIU” i „ZNALEZIENIU”, w radosnych tajemnicach różańcowych przedstawionych na czterech obrazach na stropie nawy. Cały strop nawy działa ogromną (18 × 14 m) gładką przestrzenią błękitu nieba (...).

Ściany nawy dekorują monumentalne kompozycje, ujęte w formę przypominającą arras.

Na ścianie północnej CHRZEST PANA JEZUSA W JORDANIE (...).

W (...) wodach rzeki Jordanu stoi Pan Jezus. Na brzegu stoi św. Jan i polewa głowę Pana Jezusa wodą (...). Po obu brzegach rzeki zebrani (...) ludzie, słyszą głos: „Oto Syn mój miły, w którym upodobałem sobie...”, a wśród (...) błękitu nieba, unosi się Duch Święty w postaci gołębiczy.

(...) Pana Jezusa na pustyni po chrzcie w Jordanie i św. Jana przed swą działalnością, który też przebywał na pustyni, (...) przedstawiają dwa sąsiadujące górne obrazy. Dwa najbliższe dolne, o Samarytance u studni i o Nikodemie w rozmowie z Jezusem.

Ściana południowa – PAN JEZUS DOBRY PASTERZ

(...) *Stary Testament opowiada o Dawidzie, Eliaszu, Baalamie proroku, a w Nowym Testamencie Pan Jezus (...) Dobry Pasterz (...) trzymający na ramionach owieczkę (...).*

U góry ewangeliczna scena „Uzdrowienia paralityka”, u dołu – „Powołanie pierwszych Apostołów”, z lewej – „Uczta u Szymona” z Marią Magdaleną (...).

Cztery mniejsze obrazy, mówią o przypowieściach: o „Synu Marnotrawnym”, o „Drachmie”, o „tych co ostatni przyszli i też otrzymali po denarze” i o „Miłosierdnym Samarytaninie”. (...).

OSTATNIA WIECZERZA (...) Tęcza (wschodnia ściana nawy) w barwach czerwieni (...).

(...) centralnie nad łukiem tęczy – Wieczernik. Biało nakryty stół, apostołowie, Pan Jezus (...).

Z lewej strony tęczy – Ogrójec, modlitwa, krwawy pot, samotność, pojmanie, zaparcie Piotra.

Poniżej tych scen obraz ołtarzowy, Pana Jezusa Miłosierdnego. Pan Jezus w płaszczu czerwonym, z trzcina w ręku, w cierniowej koronie, cierpiący, prawą ręką nieustannie błogosławi. Adorują Go dwa aniołki.

Po drugiej stronie tęczy, pod scenami cudu w Kanie Galilejskiej, obraz Matki Bożej Częstochowskiej (...).

Kościół dookoła, przez prezbiterium i nawę obiega DROGA KRZYŻOWA. Stacje przedstawiają Pana Jezusa z krzyżem. Towarzyszą mu stale dwa ptaszki, dwa szczygielki, które według legendy starały się ulżyć Jego męce i wyciągały kolce z korony cierniowej. Towarzyszą też kwiaty, drzewa ukwiecone; skoro ludzie obdarowani łaskami i cudami opuścili Go i na śmierć skazali. (...) Jedynymi życzliwymi ludźmi w drodze Pana Jezusa są: Szymon, Weronika, Płaczące niewiasty oraz Matka z uczniem Janem, którzy towarzyszą Chrystusowi przy krzyżu. Drogę kończą trzy Marie, które pójdą o świcie z wonnościami do grobu Pana.

Zachodnia ściana nawy – DRZEWO JESSEGO I ZAŚNIĘCIE MATKI BOŻEJ. (...) Matka Boże zasnęła na wieki, śpi spokojna, uśmiechnięta (...). Adorują aniołowie. Poniżej Matki Bożej posłania, ktoś spoczywa na pniu drzewa. Gałęzie jego (...) wiją się, bujnie, dekoracyjnie, pełne gałązek, liści, owoców, aż po sam strop, tam rozchodzą się poziomo na szerokości całej ściany (14 m.), wśród nich w medalionach popiersia. (...). Wszystkie postaci są bardzo młode. Są obrazem dziecięctwa Bożego i wiecznej młodości Kościoła.

Poza momentem ekumenicznym /prezbiterium/ w polichromii kościoła w Kisielicach jest jeszcze drugi moment, bardzo ważny dla katolicyzmu w Polsce, mianowicie – moment Milenijny. Ślubowaliśmy wierność Ewangelii, Pismu Św. Dlatego polichromia obejmuje wyłącznie sceny i fakty z Pisma Św. Nowego i Starego Testamentu, świętych ewangelicznych.

Kisielice, dnia 2.VIII. 1970 r.⁶⁴.

⁶⁴ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, Dokumentacja z dnia 02.08.1970, Polichromia kościoła w Kisielicach, pow. Hawa, mgr Anna Pawłowska, mgr Zofia Pawłowska.

Poświęcenia polichromii dokonał podczas wizytacji kanonicznej, ks. bp Józef Drzazga, Ordynariusz Warmiński, w niedzielę na sumie o godz. 11.00, w dniu 11 października 1970 roku⁶⁵. W roku 1971, dziekan ks. Lucjan Gellert podczas wizytacji, zanotował: *Kościół w Kisielicach po wykonaniu polichromii, przedstawia się oryginalnie oraz imponująco. (...) W tym samym roku, zamontowano pancerne tabernakulum oraz założono podłogę z desek pod ławkami*⁶⁶. W latach 1973–1974, zrobiono nowy wystrój prezbiterium, dostosowany do polichromii, wykonany według jednolitego projektu Pań Pawłowskich z Tarnowa⁶⁷. W 1974 roku, w całym kościele wykonano posadzkę z mozaiki marmurowej. Przeprowadzono remont głównego wejścia i naprawiono schody do kościoła. Założono też instalację odgromową⁶⁸.

Kolejny proboszcz ks. Tadeusz Mika SAC (ust. 1977–1979), pełnił tę funkcję przez dwa lata. Następca ks. Andrzej Pierwoła SAC (ust. 1979-) podjął prace związane z wymianą instalacji elektrycznej. Na przełomie 1988 i 1989 roku, docieplono wataą szklaną strop kościoła od strony więźby dachowej. W marcu 1989 roku, w ramy okienne wprawiono nowe witraże, które poświęcił ks. bp Edmund Piszcz w dniu 31 maja tego roku. Rok później, wprawiono szkło witrażowe w oknach więźby kościoła⁶⁹.

W 1992 roku parafia Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach została włączona do nowo utworzonej Diecezji Elbląskiej i dekanatu Susz⁷⁰.

KOŚCIÓŁ pw. MATKI BOŻEJ KRÓLOWEJ ŚWIATA W KISIELICACH I JEGO ODBUDOWA (1945–1992)

STRESZCZENIE

Gotycki kościół w Kisielicach posiada średniowieczną metrykę. Został wybudowany w latach 1331–1340 przez rodzinę Stangów, na południowym krańcu miasta. Nosił on pierwotnie tytuł św. Jana Ewangelisty i należał do diecezji pomezjańskiej. W czasach reformacji,

⁶⁵ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół wizytacji kanonicznej parafii M. B. Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej w dniach 10–13 października 1970 r. przez Ks. Biskupa Dra Józefa Drzazgę, Ordynariusza Warmińskiego.*

⁶⁶ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 11.11.1971 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Lucjana Gellerta, wicedziekana dekanatu iławskiego.*

⁶⁷ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół wizytacji kanonicznej parafii Kisielice z wikariatami wieczystymi Goryń i Łęgowo, przeprowadzonej z polecenia Księdza Biskupa Warmińskiego Dr Józefa Drzazgi przez biskupa pomocniczego Juliana Wojtkowskiego w dniach 24–25 maja 1975.*

⁶⁸ AAWO, Teczka obiektowa, Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977, *Protokół z dnia 24.10.1970 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Lucjana Gellerta, wicedziekana dekanatu iławskiego.*

⁶⁹ Strona internetowa Parafii pw. Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach; parafiakisielice.pl/historia/polichromia/ [dostęp 17.11.2020].

⁷⁰ Zawadzki W., *Sieć dekanalna i parafialna diecezji elbląskiej w latach 1992–2017*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja. Struktury. Ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 167.

w roku 1576 kościół został przejęty przez wspólnotę ewangelicką, która zarządzała nim do roku 1945. Podczas działań wojennych Armii Sowieckiej, na początku 1945 roku, zawałeniu uległa cała konstrukcja dachowa z poszyciem ceramicznym, uszkadzając wnętrze kościoła. W dniu 25 czerwca 1946 został ustanowiony pierwszy powojenny proboszcz w Kisielicach ks. Jan Przybylski. Jego zadaniem miało być tworzenie wspólnoty kościoła rzymskokatolickiego i odbudowa zniszczonej świątyni. Z różnym skutkiem zapisała się jego działalność na tym urzędzie, który pełnił do 21 czerwca 1957 roku. Biskup Warmiński Tomasz Wilczyński 22 września 1957 roku przekazał tę placówkę Księżom Pallotyńom. Od tego momentu rozpoczęły się prace związane z odbudową kościoła, uwieńczone obrzędem konsekracji w dniu 28 sierpnia 1960 roku (bp Wilczyński). Przez kolejne lata, ta gotycka świątynia była sukcesywnie wyposażana w nowe elementy wystroju wnętrza, z zachowaniem norm liturgicznych zawartych w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Od 1992 r. kościół i parafia rzymskokatolicka w Kisielicach należy do Diecezji Elbląskiej.

CHURCH OF MOTHER OF GOD THE QUEEN OF THE WORLD IN KISIELICE AND ITS RECONSTRUCTION (1945–1992)

SUMMARY

The Gothic church in Kisielice has a medieval origin. It was built between 1331 and 1340 by the Stang family, on the southern edge of the town. It originally bore the title of St John the Evangelist and belonged to the Pomezanian diocese. At the time of the Reformation, in 1576, the church was taken over by the Evangelical community, which administered it until 1945. During the warfare of the Soviet Army, in early 1945, the entire roof structure with its ceramic covering collapsed, damaging the interior of the church. On 25 June 1946, the first post-war parish priest in Kisielice, Fr Jan Przybylski, was appointed. His task was to create a Roman Catholic church community and rebuild the destroyed temple. His activities in this office, which he held until 21 June 1957, had mixed results. The Bishop of Warmia, Tomasz Wilczyński, handed over the post to the Pallottine Fathers on 22 September 1957. From that moment the work of reconstruction of the church began, crowned by the rite of consecration on 28 August 1960 (Bishop Wilczyński). Over the following years, this Gothic temple was successively furnished with new elements of interior decoration, in compliance with the liturgical norms contained in the documents of the Second Vatican Council. Since 1992, the church and the Roman Catholic parish in Kisielice have belonged to the Diocese of Elbląg.

KIRCHE DER MUTTER GOTTES, KÖNIGIN DER WELT, IN KISIELICE UND IHR WIEDERAUFBAU (1945–1992)

ZUSAMMENFASSUNG

Die gotische Kirche in Kisielice (Freystadt in Westpreußen) hat einen mittelalterlichen Ursprung. Sie wurde zwischen 1331 und 1340 von der Familie Stang am südlichen Rand der Stadt erbaut. Ursprünglich trug sie den Titel St. Johannes der Evangelist und gehörte

zum Bistum Pomezania. Zur Zeit der Reformation, im Jahr 1576, wurde die Kirche von der evangelischen Gemeinde übernommen, die sie bis 1945 verwaltete. Während der Kriegshandlungen der Sowjetarmee stürzte Anfang 1945 der gesamte Dachstuhl mit seiner Keramikabdeckung ein und beschädigte das Innere der Kirche. Am 25. Juni 1946 wurde der erste Nachkriegspfarrer in Kisielice, Pater Jan Przybylski, ernannt. Seine Aufgabe war es, eine römisch-katholische Kirchengemeinde zu gründen und das zerstörte Gotteshaus wieder aufzubauen. Seine Tätigkeit in diesem Amt, das er bis zum 21. Juni 1957 ausübte, hatte gemischte Ergebnisse. Der Bischof von Ermland, Tomasz Wilczyński, übergab dieses Amt am 22. September 1957 an die Pallottiner. Von diesem Zeitpunkt an begannen die Arbeiten zum Wiederaufbau der Kirche, die am 28. August 1960 mit der Weihe gekrönt wurden (Bischof Wilczyński). In den folgenden Jahren wurde das gotische Gotteshaus nach und nach mit neuen Elementen der Innenausstattung versehen, wobei die liturgischen Normen der Dokumente des Zweiten Vatikanischen Konzils beachtet wurden. Seit 1992 gehören die Kirche und die römisch-katholische Gemeinde in Kisielice zur Diözese Elbląg.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (AAWO),

Teczka obiektowa, Kisielice:

a/ Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1946–1954.

Spis inwentarza i majątku kościelnego rzymskokatolickiego w Kisielicach, z dnia 09.09.1946. *Kwestionariusz Kurii Biskupiej w Olsztynie*, Nr 73/46/II, z dnia 29.11.1946.

Pismo Kurii Biskupiej w Olsztynie, Nr 2180–I/47, z dnia 27.10.1947, *Formularz kosztów na roboty remontowe i odbudowę zburzonych przez działania wojenne lub budowę nowych kościołów i zakładów katolickich w Diecezji Warmińskiej na rok 1948*, podpisał ks. Stanisław Kobyłecki, Kanclerz Kurii.

Pismo z dnia 23.01.1948, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie. Pismo Nr K. Szt. V–17–19/48, z dnia 27.11.1948, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, mgr Zbigniewa Rewskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie.

Pismo Nr 1746/49, z dnia 02.05.1949, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.

Pismo z dnia 12.05.1949, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie. Pismo Nr 97/51, z dnia 07.01.1951, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.

Pismo z dnia 30.06.1952, proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie. Kosztorys szczegółowy odbudowy kościoła w Kisielicach, na podstawie analizy Cennika Robót Budowlanych i Instalatorskich, z dnia 17.07.1952, sporządził inż. Jan Nowakowski, ul. Targowa 40, Toruń.

Pismo Nr 2260/52, z dnia 04.08.1952, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.

Pismo Nr 608/53, z dnia 31.03.1953, Ordynariusza Diecezji Warmińskiej do proboszcza ks. Jana Przybylskiego.

Pismo, z dnia 09.04.1953., proboszcza ks. Jana Przybylskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie.

b/ Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1955–1960.

Wizytacja dziekańska z dnia 20.10.1955 roku, przeprowadzona przez dziekana sztumskiego ks. Zygmunta Geneję.

Kwestionariusz w sprawie własności kościelnej parafii w Kisielicach, rok 1956.

Pismo Nr WI/15/57 z dnia 29.01.1957 r. Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie do Księdza Biskupa w Olsztynie, skarga na Januszko do Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego Parafii Kisielice.

Pismo z dnia 20.02.1957 r. Rady Parafialnej do Księdza Biskupa w Olsztynie, skarga na Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego Parafii Kisielice.

Pismo z dnia 28.02.1957 r. Księdza Proboszcza Jana Przybylskiego do Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego w Olsztynie.

Pismo Nr 979/57 z dnia 1.03.1957 r., Kanclerza Kurii Biskupiej w Olsztynie do Ks. Proboszcza Jana Przybylskiego.

Pismo Nr 83/57 z dnia 15.05.1957 r. Dziekana Sztumskiego ks. Zygmunta Geneji do Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego w Olsztynie, dotyczące wyboru Komitetu Odbudowy Kościoła.

Protokół zdawczo-odbiorczy parafii św. Jana Chrzciciela w Kisielicach z dnia 16.07.1957 r. w obecności Dziekana Sztumskiego ks. Zygmunta Geneji.

Pismo Nr 2931/57 z dnia 1.08.1957 r. Kanclerza Kurii Biskupiej w Olsztynie do ks. Józefa Sojki.

Protokół z dnia 22.09.1957 r. Tradycji Kościoła i roli parafialnej w Kisielicach, podpisany przez dziekana z Ilawy ks. Stanisława Tęgowskiego, ustępującego ks. Jana Przybylskiego, nowego proboszcza Stanisława Marszał oraz sześciu przedstawicieli Rady Parafialnej (Józef Rogacki, Waclaw Żak, Alojzy Splocharki, Roman Lewandowski, Zdzisław Kuśmierz i Adam Olszewski).

Pismo Nr 31/57 z dnia 23.09.1957 Dziekana Dekanatu Suskiego ks. Stanisława Tęgowskiego do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z informacją o przesłaniu protokołu zdawczo-odbiorczego z dokonanej tradycji mienia Kościelnego parafii w Kisielicach.

Pismo z dnia 12.12.1957 r. ks. Stanisława Marszał do Kurii Biskupiej w Olsztynie dotyczące pomocy w odbudowie kościoła oraz pismo z podaniem numeru książeczko oszczędnościowej PKO 004976701–17.

Protokół z dnia 12.12.1957 r. wizytacji dziekańskiej parafii Kisielice przeprowadzonej przez dziekana z Ilawy ks. Stanisława Tęgowskiego.

Zaświadczenie Nr 3107/58 z dnia 6.09.1958 r. o możliwości przeprowadzenia zbiórki pieniężnej na odbudowę kościoła w Kisielicach.

Upoważnienie dla ks. Władysława Halma na odbiór gotówki na odbudowę kościoła w Kisielicach, z dnia 14.10.1958; 23.10.1958 i 28.10.1958 r.

Protokół z dnia 16.12.1958 r. wizytacji dziekańskiej parafii Kisielice, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.

Pismo z dnia 9.11.1959 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, z prośbą o delegację na poświęcenie kościoła w Kisielicach dla księdza prowincjała Eugeniusza Werona.

Pismo z dnia 9.12.1959 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, zawiadamiające o poświęceniu odbudowanego kościoła w Kisielicach, na podstawie delegacji otrzymanej od Księdza Biskupa Tomasza Wilczyńskiego.

Pismo z dnia 1.12.1960 r., ks. proboszcza Stanisława Marszał do Księdza Biskupa Olsztyńskiego, z prośbą o pozwolenie na poświęcenie dwóch ołtarzy bocznych w kościele parafialnym w Kisielicach, dla księdza Antoniego Pławy SAC.

Pismo Nr 3720/60 z dnia 01.12.1960, Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Olsztynie do księdza proboszcza Stanisława Marszał w Kisielicach, zezwalające na poświęcenie dwóch ołtarzy bocznych w kościele parafialnym, z obowiązkiem zachowania przepisów liturgicznych.

c/ Parafia Świętej Rodziny, Kisielice 1961–1977.

Protokół z dnia 29.11.1962 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.

Protokół z dnia 24.11.1964 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.

Protokół z dnia 15.12.1966 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.

Protokół z dnia 29.06.1968 r. wizytacji kościoła parafialnego w Kisielicach, odnośnie przechowywania i strzeżenia Najświętszego Sakramentu, dokonanej przez księdza dziekana ilawskiego Zygmunta Geneję, na prośbę Biskupa Olsztyńskiego Pismo Nr 1171/68, z dnia 16.05.1968 r.

Protokół z dnia 8.01.1969 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Zygmunta Geneję.

Dokumentacja z dnia 02.08.1970, Polichromia kościoła w Kisielicach, pow. Iława, mgr Anna Pawłowska, mgr Zofia Pawłowska.

Protokół wizytacji kanonicznej parafii M. B. Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej w dniach 10–13 października 1970 r. przez Ks. Biskupa Dra Józefa Drzazgę, Ordynariusza Warmińskiego.

Protokół z dnia 24.10.1970 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Lucjana Gellerta, wicedziekana dekanatu ilawskiego.

Protokół z dnia 11.11.1971 r. wizytacji dziekańskiej parafii Matki Bożej Królowej Świata w Kisielicach, przeprowadzonej przez księdza dziekana Lucjana Gellerta, wicedziekana dekanatu ilawskiego.

Protokół wizytacji kanonicznej parafii Kisielice z wikariatami wieczystymi Goryń i Łęgowo, przeprowadzonej z polecenia Księdza Biskupa Warmińskiego Dr Józefa Drzazgi przez biskupa pomocniczego Juliana Wojtkowskiego w dniach 24–25 maja 1975.

Archiwum Państwowe w Olsztynie (APO)

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział do Spraw Wyznań

PWRN, WdsW, sygn. 444/4/36, 148, Wykaz obiektów sakralnych przeznaczonych do wyburzenia w województwie olsztyńskim.

Źródła prawa państwowego

Dziennik Ustaw; M.P. z 1946 r. Nr 142, poz. 262, Rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 12 listopada 1946 r. o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości § 1. Na podstawie art. 2 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o ustalaniu nazw miejscowości i o numeracji nieruchomości (Dz.U. R.P. Nr 94, poz. 850) oraz art. 2 dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych (Dz.U. R.P. Nr 51, poz. 295), ustala się w brzmieniu polskim nazwy oraz pisownię miejscowości podanych w § 1. Podpisali: Minister Administracji Publicznej dr Wł. Kiernik, Za Ministra Ziem Odzyskanych Wł. Czaykowski, Podsekretarz Stanu.

Literatura

- Bażanowski R., *Kościół i parafie diecezji mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość. Historia kościołów i parafii ewangelickich w zarysie ze szczególnym uwzględnieniem ich losów po 1945 roku*, t. 1, Olsztyn 2019.
- Bielawny K., *Kościół poewangelicki w granicach diecezji elbląskiej do 2016 r.*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja. Struktury. Ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 71–99.
- Birecki P., *Ewangelickie budownictwo kościelne w Prusach Zachodnich. Relacje między państwem a Kościołem ewangelicko-unijnym*, Toruń 2014.
- Gumowski M., *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, Toruń 1939.
- Jezierski J., *Kisielice. Opis dziejów parafii*, w: *Informator diecezji elbląskiej 2022*, red. P. Towarek, A. Piotrowski, K. Pączkowski, Elbląg 2022, s. 128.
- Kopiczko A., *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 2, *Słownik*, Olsztyn 2003.
- Kopiczko A., *Rocznik archidiecezji warmińskiej 2019*, Olsztyn 2019.
- Obląg J., *Rocznik diecezji warmińskiej rok 1985*, red. W. Szymański, Olsztyn 1985.
- Rozynkowski W., *Omnes Sancti et Sanctae Dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego*, Malbork 2006.
- Szorc A., *Bensch Teodor, EK*, t. II, k. 275–276.
- Wiśniewski J., *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezkańskiej, 1243–1821 (1992)*, cz. 1, Elbląg 1999.
- Wojtkowski J., *Diecezja warmińska w latach 1945–1972*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1(1996), s. 81–100.
- Zawadzki W., *Sieć dekanalna i parafialna diecezji elbląskiej w latach 1992–2017*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja. Struktury. Ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 163–171..

Źródła internetowe

- Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek*, w: libermortuorum.pl/zmarli.php?biograf+460 [dostęp 15.11.2020].
- Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek*, w: libermortuorum.pl/zmarli.php?biograf=97, [dostęp 17.11.2020].
- parafiakisielice.pl/historia/polichromia/ [dostęp 17.11.2020].
- <https://pojezierzeilawskie.pl/kisielice.html> [dostęp 25.09.2022].
- <https://fotopolska.eu/1577204,foto.html?s=2.77&cx=834&cy=2002> [dostęp 25.09.2022].
- http://www.aefl.de/freystadt-kisielice/Michal-2011_05_07/freystadt-kisielice/hist/hist/spalony-kosciol.jpg [dostęp 27.09.2022].